

İLETİŞİM TÜRLERİ

İÇİNDEKİLER

- Bağlamına Göre İletişim Türleri
 - Kişi-içi iletişim
 - Kişiler arası iletişim
 - Örgütsel iletişim
 - Kitle iletişimi
- Araca Göre İletişim Türleri
 - Sözlü iletişim
 - Sözsüz iletişim
 - Yazılı iletişim
 - Görsel iletişim

HEDEFLER

- Bu üniteyi çalıştıktan sonra;
 - İletişim türlerini tanımlayabilecek
 - İletişim türlerini açıklayabilecek,
 - Bağlamına göre iletişim türlerini öğrenebilecek,
 - Araca göre iletişim türlerini tanımlayıp tarihsel seyirde değişen aracın iletişime etkisini açıklayabilecek,
 - Sözlü, yazılı ve görsel iletişimde aracın ve iletişimin insana etkisini tartışabilecek,
 - Sözsüz iletişimin önemini kavrayabileceksiniz.

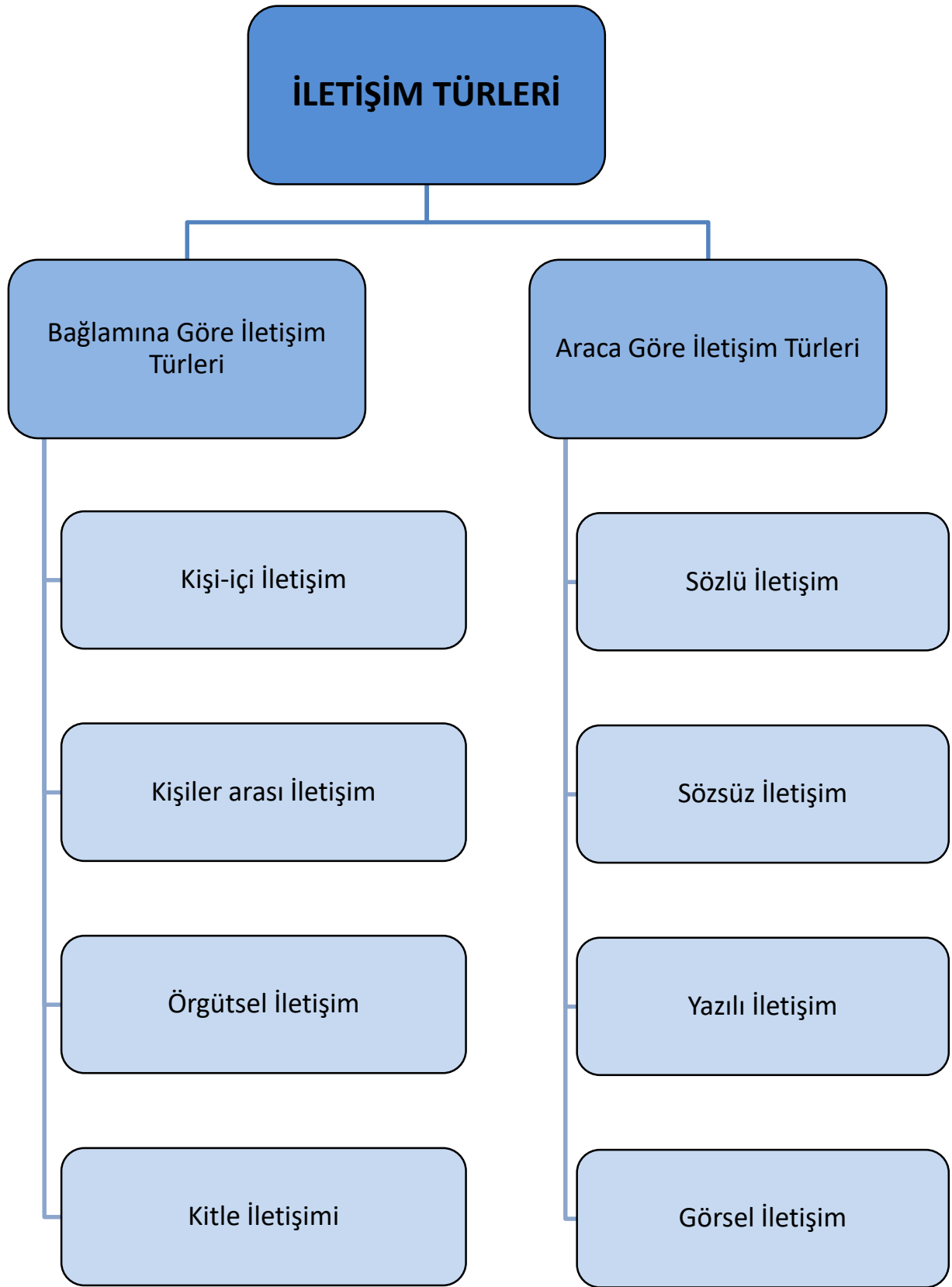

Atatürk Üniversitesi
Açıköğretim Fakültesi

İLETİŞİME GİRİŞ

**Dr. Öğr. Üyesi Yavuz
KÜÇÜKALKAN**

ÜNİTE 4

GİRİŞ

İnsanın en önemli özelliklerinden biri iletişim kurmasıdır. Anlam üreten bir varlık olarak insan, yarattığı anlamları diğer insanlarla paylaşmak ister. Bu anlam, istek, duygu ve düşüncelerini paylaşırken çeşitli araçlar kullanmaktadır. İletişim türleri çeşitli şekillerde sınıflandırılmaktadır.

İnsanın en önemli özelliklerinden biri iletişim kurmasıdır.

Araca göre iletişim türleri şunlardır:

- Sözlü
- Sözsüz
- Yazılı
- Görsel

Bağlama göre iletişim türleri ise şunlardır:

- Kişi-içi
- Kişiler arası
- Örgütsel
- Kitle İletişimi

İlk sınıflandırmanın odağında iletişimin kiminle kurulduğu vardır. Kişi-içi iletişimde insan kendisiyle, içsel dünyasıyla karşı karşıyadır. Kişiler arası iletişimde ise kaynak ve hedef/alıcı insandır. İnsanlar karşılıklı olarak ürettikleri anlamları belirli kanallar aracılığıyla birbirlerine iletmekte, bunları algılayıp yorumlayarak cevaplar vermektedir. İletişim süreci, sürekli olarak kaynak ve alıcının yer değiştirmesiyle devam etmektedir. İnsanlığın başlangıcından beri kişiler arası iletişim gerçekleşirken örgütsel iletişimin ortaya çıkışı daha sonraları olmuştur. Gelişen iş bölümü ve değişen üretim biçimleri farklı yapıların oluşmasına neden olmuş, buna bağlı olarak da örgütsel iletişim doğmuştur.

Teknolojinin gelişmesiyle kitle iletişim araçları üretilmiş ve kitle iletişimi ortaya çıkmıştır. Günümüzün bir gerçeği olan ve her geçen gün hepimizi daha fazla etkisi altına alan kitle iletişimi, belirli bir kaynaktan kitleye tek yönlü olarak ileti göndermeyi ifade etmektedir. Burada izleyiciden içerik üreticilerine geri bildirimden söz edilebilse de bu çok zor ve yetersiz düzeyde gerçekleşmektedir. Ayrıca iletilerin hedef kitlede nasıl algılandığı ve yankılandığına dönük bir veri elde etmek de bir hayli güçtür.

İkinci sınıflandırma biçimi ise kullanılan aracı odağa almaktadır. Sözlü iletişimde; ses, dil ve hava, iletişim aracı olarak kullanılmaktadır. Sözsüz iletişimde kullanılan araç, beden, mesafe algısı ve sestir. Yazılı iletişimde basılı veya yazılı harfler, semboller ve belirli bir yüzey araç olurken görsel iletişimde araç ekran veya perdedir.

Bu bölümde, bağlama göre sınıflandırmadaki kişi-içi, kişiler arası, örgütsel ve kitle iletişimi türleriyle araca göre sınıflandırmadaki sözlü, sözsüz, yazılı ve görsel iletişim türleri açıklanacaktır.

BAĞLAMINA GÖRE İLETİŞİM TÜRLERİ

İletişim türlerini sınıflandırmada kullanılan gruplandırmalardan biri iletişimin kimler arasında geçtiği dikkate alınarak yapılmaktadır. Aysel Aziz'in [1] iletişimi yedi farklı türde incelemesine karşın başat olarak dört tür iletişimden söz edilebilmektedir. Bunlardan ilki kişi-içi iletişimdir. İçsel iletişim, içe dönük iletişim gibi kavramlar kullanılmakla birlikte genellikle kişi-içi iletişim kavramı tercih edilmektedir.

Kişiler arası iletişim, kaynak ve alıcı olmak üzere iki tarafın; kodlama, kod açma ve geri bildirim gibi iletişim unsurlarının yer aldığı iletişim türüdür. Gelişen iş çeşitliği ve iş bölümüyle ortaya çıkan kurumsal yapılar kendine has bir iletişim düzenini gerekli kılmaktadır. Örgütsel iletişimde yatay ve dikey olmak üzere iki eksenle iletişim düzeni söz konusudur. Kitle iletişiminde ise gelişen teknolojiye dayalı olarak icat edilen kitle iletişim araçları aracılığıyla kitlelere, toplumlara yönelik bir iletişimden söz edilmektedir.

Kişi-içi İletişim

Kişi-içi iletişim, kişinin kendini, duygu ve düşüncelerini kavramasına yöneliktir.

İnsan, başkalarıyla iletişimin yanı sıra asıl iletişimi kendisiyle kurmaktadır. Bu iletişim türünde kişiler arası iletişimin bir benzerinin aynı kişide gerçekleşmesi söz konusudur. Kişi kendisini muhatap alarak sorular sormakta, cevaplar vermekte, kendi iç dünyasına, kişiliğine, kimliğine yönelik değerlendirmelerde bulunmaktadır. Bu iletişim türü, kişinin kendini, duygu ve düşüncelerini kavramasına yöneliktir.

Kişi-içi iletişimi bireysel iletişim olarak tanımlayan Dökmen [2], bir insanın duygulanmasını, düşünmesini, kendi ihtiyaçlarının farkına varmasını, iç gözlem yapmasını, kendine sorular sorarak cevaplar almasını, rüya görerek mesajlar almasını bu tanıma sokmaktadır. *Kişi-içi iletişimin varlığı ve düzenliliği kişinin iç dünyasıyla iletişim kurabilme yetisinin ve içsel uyumunun, kendisiyle barışık olmasının göstergesidir. Bu kişiler hem kendi iç dünyalarında hem de toplumsal hayatta huzurlu, dingin ve pozitifdir.*

Kişi-içi iletişimde başarısız olan kişiler, yakından uzağa doğru, toplumsal hayattaki iletişim katmanlarında da zorlanmakta, hatta başarısız olmaktadır. Bu kişiler, toplumsal hayata uyum sağlamakta sorunlar yaşamakta, kendilerini ifade edememekte, yanlış anlamalara ve anlaşılmalara maruz kalmaktadır. Böyle bir durumda iletişim çatışmaları kaçınılmaz olmaktadır.

İletişim aslında içsel olarak başlamaktadır. Kişinin bir başka kişi ya da kişilerle paylaşımında bulunabilmesi için öncelikle düşünmesi, duygularını tanımlaması gerekmektedir. Bu anlamda kişi-içi iletişimin bir biçimi olarak düşünme, diğer iletişim türlerinin de ilk safhasıdır ve genellikle sessiz gerçekleşir. Düşünme sonucunda tanımlar ve kavramlar şekillenir, diğer iletişim türlerine geçiş için sağlam ve sağlıklı bir zemin oluşur.

Örnek

- Karşısındakine öfkelenen bir kişi tepkisini belli etmeden önce bu davranışının sonuçlarını kendi zihninde canlandırdıktan sonra öfkeli hareket etmenin kendisine zarar vereceğini düşünür ve daha sakin davranır. Burada kişinin zihninde öfkeli davranmanın zararlarını düşünüp bu davranıştan uzak kalma kararını alması kişi-içi iletişim örneğidir.

Kişiler arası İletişim

Kişiler arası iletişim, hedefini ve kaynağını insanların oluşturduğu, iletişim unsurlarının tam olarak süreçte yer aldığı bir iletişim türüdür. Bu iletişim türünde kaynak (kodlayıcı), alıcı (kod açıcı), kodlama, kod açma, araç, ileti, gürültü ve geri bildirim olmak üzere iletişimin tüm temel unsurları vardır. İki veya daha fazla kişinin olduğu ve günlük hayatta en sık karşılaşılan kişiler arası iletişim, yüz yüze olabildiği gibi telefonla veya mektupla da olabilmektedir. Bu iletişim türünde kaynak ve alıcının ortak sembollere sahip, kelimelere yükledikleri anlamların aynı olması sağlıklı bir iletişim için temel şarttır.

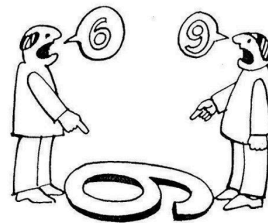

Kişiler arası iletişim, hedefini ve kaynağını insanların oluşturduğu, iletişim unsurlarının tam olarak süreçte yer aldığı bir iletişim türüdür.

Sosyal, psikolojik, ekonomik ve kültürel olarak aynı evrenden olmayan insanların anlattıkları ve anladıkları iletiler de farklıdır ve bu nedenle anlaşmaları çok zordur. Kişilerin beklentileri, duygu ve düşünceleri, deneyimleri, değerleri, bilgi ve tutumları, statüleri, yaşları, cinsiyetleri ve eğitim düzeyleri kişiler arası iletişimi etkileyen özelliklerdendir. Bu özelliklerin önemi hem kaynak hem de alıcı için geçerlidir.

Bir diğer önemli unsur ise iletişimi olumsuz etkileyen gürültüdür. Gürültü, fiziksel olarak ortamdaki ses olabileceği gibi kişilerin psikolojik durumları da olabilir. Fiziksel gürültüyü aşmak daha kolayken ruhsal gürültü daha zor fark edilir ve bu nedenle de çözümü zor gerçekleşir. Ruhsal durumu iletişim kurmaya uygun olmayan bir kişiyle kurulan iletişimin başarılı olma ihtimali düşüktür.

Ruhsal gürültü deyince ilk akla gelenlerden biri önyargılardır. Ön yargı, kişinin kendisine yönelik olabildiği gibi karşıdakine, topluma veya dünyaya dair de olabilmektedir. Kişi-içi iletişimi sağlıklı olmayan, içsel iletişiminde problem yaşayanlar kendilerini iyi tanımamakta, kendileri hakkındaki önyargılarıyla hareket etmektedirler. Kendisine yönelik ön yargının yanında, iletişim kurulan kişi ya da kişileri bilmeme, yanlış bilme de ön yargıya ve dolayısıyla başarısız bir iletişime neden olmaktadır.

Resim 4.1. Kişiler arası iletişim çatışması [3].

Kişiler arası iletişim oldukça çeşitlidir. Araç bağlamında çeşitlilik sergilediği gibi toplumsal hayattaki farklı ilişki biçimlerine dayalı olarak da değişiklik göstermektedir. Aile içi, akraba, komşu, iş yeri arkadaşı, esnaf, arkadaş, iş ilişkileri kişiler arası iletişimin farklı alt türlerindendir. Bütün bu ilişki türleri, kendi doğalarına uygun iletişim düzenini gerektirmektedir.

“Kişiler arası iletişimle insanlar çeşitli ilişkiler kurar, yürütür, geliştirir ve bitirir; sorun çözer, görevler yerine getirir, kendi gereksinimlerini ve toplumda diğer insanların gereksinimlerini karşılar. Kişiler arası iletişim insanın toplumsal olanı kurması ve yürütmesi için zorunlu bir koşuldur... Kişiler arası iletişimin genel karakteri eşit, katılımcı, dostça ve özgür bir ilişkiden tek yönlü egemenliğin olduğu ve mücadelelerin verildiği mutlak veya serbest-kölelik ilişkisi biçimine kadar çeşitlilik gösterir” [4].

Kişiler arası iletişimde kelimeler ve sözlü ifadelerin önemi kadar, hatta daha fazla, sözsüz iletişim unsurları, beden dilinin kullanımı etkilidir.

Kişiler arası iletişimde kelimeler ve sözlü ifadelerin önemi kadar, hatta daha fazla, sözsüz iletişim unsurları ve beden dilinin kullanımı da etkilidir. Burada devreye sözsüz iletişim başlığında da ifade edileceği üzere mesafe ve zaman kullanımı, sesin biçimi, jest ve mimikler, vücudun duruşu girmektedir. Kişinin ne söylediği kadar nasıl söylediği de belirleyicidir. Sesin tonu, hızı, kelimelerdeki vurgu, sesin alçalıp yükselmesi sesin biçimini ifade etmektedir. Sesin biçimi ve beden dili sözlü ifadeyi destekleyip anlamı güçlendirebileceği gibi uyumsuz olduğunda da etkiyi zayıflatmaktadır.

Kişiler arası iletişimde etkili unsurlardan biri kullanılan araçtır. İletişim yüz yüze kurulabildiği gibi telefon veya mektup gibi araçlar kullanılarak da gerçekleştirilebilmektedir. Aracın devreye girdiği hallerde ilişki biçiminin etkisinin yanına aracın doğasının etkisi eklenmektedir.

Örgütsel İletişim

Örgütlerde sağlıklı bir iletişim hayati derecede önemlidir. Bunun sağlanmadığı kurumlarda kaosu ortaya çıkması kuvvetle muhtemeldir. Çok küçük yapılar için bu durum bir engel üretmese de örgüt büyüyüp genişledikçe iletişim yapısının iyi organize edilmesi daha fazla önem kazanmaktadır. Gelişmiş ve genişlemiş kurumlarda hiyerarşik yapı net olarak çizilmekte ve yapıya uygun bir iletişim düzeni tesis edilmektedir. Kimin kiminle nasıl bir bilgi alışverişinde bulunacağı bellidir. Burada ast-üst ilişkisi geliştiği için çift taraflı bir ileti akışı söz konusudur. “Dikey iletişim” olarak tanımlanan bu iletişim türünde üstten asta emirler, direktifler yönelirken asttan üste raporlar, öneriler, notlar ulaşmaktadır. “Yatay iletişim” ise kurumsal yapıda aynı seviyede olan kişiler arasında gerçekleşmektedir. Koordinasyon komiteleri, gayri resmi iletişim, karşılıklı bilgi ve fikir alışverişi yatay iletişimin örnekleridir. *Örgütte iyi bir iletişim ve sağlıklı bilgi akışı o kurumun hem güçlü hem de kalıcı olmasını sağlamaktadır.*

Ülkemizdeki kurumlarda görülen ve kurum-içi iletişimin olumsuz ve gayriresmî bir biçimi olarak dedikodunun asgari düzeye düşürülmesi gerekmektedir. Bir bilginin beklenti, duygu ve ihtiyaçlara göre zihinlerde dönüştürülerek bozulması ve böylece iletilmesi olan dedikodu, etkin iletişim

Örgütlerin hiyerarşik yapılarına göre yatay ve dikey iletişim süreçleri işlenmektedir.

ortamını engelleyen önemli unsurlardandır. Dedikodu, çoğu zaman resmi iletişimden daha hızlıdır ve çalışanlar üzerinde daha etkilidir. Çalışanların duygularını, algılarını ve beklentilerini öğrenmek gibi maksatlarla kullanıldığında yararlı olmakla birlikte genellikle kurumu olumsuz etkilemektedir. Bundan dolayı çalışanlara kendilerini rahat ifade etme imkânları oluşturularak dedikodunun önüne geçilmesi gereklidir [5].

Kitle İletişimi

Bir ileti veya iletiler grubunu topluma, kitleye, ülkelere iletme amaçlandığında bunun için kullanılan araçlar kitle iletişim araçlarıdır [6]. Tarih boyunca iletişim araçlarıyla o dönemin teknik veya teknoloji seviyesi arasında sıkı bir ilişki olmuştur. İnsanlığın tarihi aslında iletişim için kullanılan kâğıt, yazı, telefon, fotoğraf, film, televizyon, uydu, bilgisayar gibi araçların geliştirilip yaygın bir şekilde kullanılmasının da tarihidir. Yaygın bir biçimde kullanılan iletişim aracı ekseninde o dönemin toplumu ve teknolojisi hakkında bilgi sahibi olmak mümkün olduğu gibi teknolojiye bakarak da toplum ve iletişim biçimi hakkında fikir edinme imkânı vardır. Çünkü teknolojinin en görünür olduğu, ilk etkilediği alanlardan biri iletişimdir. Bugün, iletişim teknolojileri sayesinde dünyanın her tarafından anında ileti ve haber alınabilmektedir.

Teknoloji, iletişen bir varlık olarak insanı dünyaya açmaktadır. Ancak, insan aynı zamanda kitle iletişim araçlarının ürettiği içeriklerin tüketicisi olmaktadır. Bundan dolayı tüm dünyada kültür, din, etnisite farkı gözetmeden herkes bu iletiler aracılığıyla taşınan anlamlara maruz kalmaktadır. Aynı içerikleri ve anlamları tüketen insanlar da benzeşmekte, adeta aynı kalıba dökülmektedir.

Tektipleşmeyi, dünyanın kitle iletişim araçları tarafından şekillendirilmesini eleştiren Doğan [7], aşırı iletişimi dehşet verici olarak görmekte ve bu çağı “dehşet çağı” şeklinde nitelendirmektedir. Medyanın, kitleleri ve dünyayı etkilemesinin yanında diğer olumsuz özellikleri arasında insanları pasifize etme, eğlendirerek uyuşturma ve devletin ya da sistemin istediği tipte insan yaratılmasına hizmet etme de vardır. Kitle iletişim araçları devletin/sistemin ideolojik bir aygıtı olarak hegemonyanın kurulmasına, sürdürülmesine, rıza ve iknanın üretilmesine yardımcı ve aracı olmaktadır.

Kitle iletişiminde kitle kavramı açıklanmalıdır. Kitle; ırk, sınıf ve cinsiyet farklarından yoksun, heterojen, bireyselliğin kaybolduğu, birbiriyle ilişkisiz geniş bir nüfus demektir [8]. Kitle iletişimi ise birkaç kişinin bu topluluğa yönelik içerik üretmesi ve onlara iletmesidir. *“Kitle iletişimi terimi kamuya, kitlelere yönelik ileti üretimi ve dağıtımının kurumsallaşmış biçimlerini anlatmaktadır: geniş ölçütte işlev gören kitle iletişimi büyük çapta iş bölümünü, basım, film, bant kaydı ve fotoğraf gibi karmaşık araçları içermektedir”* [9]. Kurumsal bir şekilde çalışan gazete, dergi, radyo, televizyon, sinema ve bilgisayar gibi araçlar eliyle eğlence, eğitim, haber verme, propaganda ve reklam gibi değişik içerik ve işlevler geniş bir kitleye iletilmektedir. Kitle iletişiminde kaynak tek kişi değil, bir örgüt ya da profesyonel iletişimcilerdir.

Kitle iletişimi, teknolojik bir kitle iletişim aracıyla aracılanmış iletişim biçimidir.

Kitle iletişimi, teknolojik bir kitle iletişim aracıyla aracılanmış iletişim biçimidir. Bunun başlangıcı olarak matbaanın icadı veya etkin bir şekilde kopyalama için kullanılması alınmaktadır. Ancak Erdoğan [4], kitle iletişimine iktidarın kitleleri yönetme isteği ve pratiği, harekete geçirmesi penceresinden yaklaşmakta ve eski dönemlerdeki toplum ve devletlerde de görüldüğünü ifade etmektedir.

Geniş kalabalıklara, toplumlara veya kitlelere aynı içeriği üretip iletme açısından yaklaşanlar için ise matbaa ve sonrasında kitap, gazete, dergi, fotoğraf, film, telgraf, telefon, radyo, televizyon, bilgisayar ve internet gibi araçlar kitle iletişim aracı olma özelliklerine sahiptir. Bütün bu araçların tarihsel seyri ve özellikleri dikkate alındığında görselliğin ve hız artışının merkeziliği görülmektedir. Bir yandan iletinin alıcıya ulaşma hızı saniyeye kadar düşerken diğer yandan da görsellik boyutu gittikçe artmaktadır. Bu durum ise bireyselliğin artmasını, belleğin zayıflamasını, önyargı ve kanaatlerle hareket etmeyi, iletilerden daha fazla etkilenmeyi, sorgulamamayı beraberinde getirmektedir. Böylece kaynak, ileti tasarlayıcıları veya kitle iletişim araçlarının içerik üreticileri daha etkin bir konuma yükselirken alıcı daha pasif, tamamen tüketici konumuna düşmektedir. “Kapitalist medya sistemi ve ileti teknolojisi edilgen, eğlence ve tatmini önceleyen, hafızası zayıf, dikkati çabuk dağılan, çoğunluğa göre davranan bir insan modelinin oluşmasını besler”[5].

Bireysel Etkinlik

- Size göre kitle iletişim araçlarından hangisi daha güvenilirdir? Tartışınız.

ARACA GÖRE İLETİŞİM TÜRLERİ

İletişim türlerini sınıflandırmada kullanılan kriterlerden biri de kullanılan araçtır. Araç, iletişimin doğasını belirleyen önemli etmenlerden biridir. *İletişim sürecinde kullanılan teknolojik aygıtlar iletişimin hangi duyu organına yönelik olduğunu göstermektedir.* Örneğin; radyo kulağa hitap ederken televizyon göze ve kulağa birlikte hitap etmektedir. Bu bağlamda iletişim sürecinde kullanılan araçlar iletinin biçimini ve niteliğini belirlemektedir.

İletişim sürecinde kullanılan araçlar dikkate alındığında ilk ve temel tür olarak sözlü iletişim akla gelmektedir. Burada insanın konuşma özelliği, duyma duyusu ön plandadır. Ayrıca karşılıklı bir iletişim olgusu varsa görme duyusu da devrededir. Görme duyusunun ön plana çıktığı sözsüz iletişim genelde sözlü iletişime ek, sözlü ifadenin etkisini güçlendiren veya zayıflatan bir unsur olarak değerlendirilmektedir.

İletişimde kullanılan araç, iletişimin doğasını belirleyen önemli etmenlerden biridir.

Tamamen görme duyusu odaklı bir iletişim türü olarak yazılı iletişimde ise taş yazıtlardan papirüslere, kâğıttan kitap, gazete ve dergilere kadar geniş bir araç çeşitliliği vardır. Yazılı iletişimde duyma duyusunun ve kulağın hiçbir rolü yokken görsel iletişimde görme duyusuna genelde işitme eşlik etmektedir. Fotoğrafta sadece göz etkinken televizyon ve sinemada kulak da iletişim sürecinin içindedir. Ancak gözün ve görme duyusunun merkeziliği ve önemi gittikçe artmaktadır. Ekran sayısı çoğalıp boyutlar büyüdükçe insanların ekrana bağımlılığı ziyadeleşmektedir. Bu noktada, toplam iletişim olgusu pastasındaki sözlü, sözsüz ve yazılı iletişimin payları düşerken görsel iletişimin dilimi büyümektedir.

Sözlü İletişim

İnsan değer yaratan, değer veren, anlam üreten ve inşa eden, bilen bir varlık olmasının yanında konuşan bir varlıktır. Kısacası, bir dile ve kelimelere, kavramlara sahiptir ve kendisinde olanı başkalarına bildirmektedir. Humbolt'a göre insan, dili sayesinde ancak insan olabilir [10]. Rousseau'nun toplumsallaşmamış, dünyada tek başına yaşayan ilkel insanı, başka insanlarla iletişim halinde olmadığı için bir dile sahip değildir. Bundan dolayı da bilginin birikiminden söz edilememekte, dünyada insanın yaşı ilerlese de insanlık hep çocuk kalmaktadır. İnsanlık ancak toplumsallaşmayla, yani dil ve iletişimle, bilgi birikimiyle bu çocukluktan kurtulabilmiştir [11].

İnsana yönelik en önemli tanımlardan biri hayvan-ı medenî (yardımlaşan/toplaşan) iken, diğeri ise hayvan-ı nâtık'tır (düşünen/konuşan). Ancak bunlardan ikincisi insanın özüne yönelik bir tanımlama iken birincisi arızî, ikincil, konuşan bir varlık olmanın sonucu olarak ortaya çıkan bir niteliktir [12].

Konuşma, insanı diğer canlılardan ayıran özelliklerden biridir. Konuşmada duygu, düşünceler ses ile dışa vurulmakta, anlamlar karşındaki kişi ya da kişilere iletmek istenmektedir. Yüz yüze olabildiği gibi telefonla uzak mesafelerde de gerçekleştirilebilen sözlü iletişimde birçok organ eş güdüm halinde çalışmaktadır. Dudaklar, dişler, dil, damak, ağız, gırtlak, ses telleri, nefes borusu, akciğerler ve beyin konuşmada görev alan organlardır [3]. Bu kadar organın büyük bir eş güdüm halinde ve otomatik olarak devreye girmesi ve çalışması büyük bir mucizedir. Konuşma; susku, tartım, tempo ve hece uzunluğu olmak üzere dört unsura sahiptir. Susku, kelimeler arasındaki anlamlı duraklamalar iken tartım, sözden ve suskudan oluşan düzenleme, tempo konuşma hızı ve hece uzunluğu ise bir sesli harfin söylenme süresidir. Bütün bu unsurlardaki beceri ve başarı sözlü iletişimin etkinliğini belirlemektedir [14].

Sözlü iletişimde en önemli noktalardan biri dildir. İletişim kuranların ortak bir dile ve anlamlara sahip olması temel ilkedir. İnsanlar bir dilin ve dolayısıyla bir düşünme biçiminin, zihniyetin içine doğmaktadır. "Dil insanın evidir" ve insan bütün dünyayı ve hayatı evinin içinden yorumlamaktadır. İnsan, anlamları ve dili büyük oranda hazır bulmaktadır. Farklı karşılaşmalar ve büyük çaba göstermeden bir başka dil evrenine girmek de zordur. Sözlü iletişimde sözel ifadenin doğru yapılandırılması etkili bir konuşmanın ve iletişimin başarısı hususunda aranan temel şartlardandır.

Dil, insanın evidir.

İletişimin biçimi ile içinde yaşanılan kültür arasında ilişki çok güçlüdür. Bir yandan iletişim biçimi kültürün taşıyıcısı iken diğer yandan kültür de iletişimin şekillendiricisidir. Sözlü iletişim de sözlü kültürün taşıyıcısı durumundadır. Sözlü kültürde deneyimlerin dil ve iletişimle, iletişimin de bellekle arasında sıkı bir bağ vardır. Sözüün uçuculuğu ve geçiciliğine karşın deneyimler ve hatırlanması gerekenler sürekli yinelenerek, söze dökülerek korunmaya, devamlılığı sağlanmaya çalışılmaktadır. Sözlü kültürde bellek canlıdır ve insanlar bellek işlevi görmektedir. Sürekli yinelemeler belleği canlı ve zinde tutmakta, olması gerektiği gibi çalıştırmaktadır. Unutulması gerekenler ayıklanıp unutulmakta, hatırlanması gerekenler ise sözlü kültürün bir ögesine dönüştürülerek kalıcı şekilde belleğe kaydedilmektedir.

Sözsüz iletişimde kişinin söyledikleriyle, sözlü ifadelerle beden dili ve sözsüz unsurların arasında sıkı bir bağ vardır.

Sözlü kültürde anlatıcı ve anlatı hayati öneme sahiptir. Anlatının bütünlüğü belleğin sağlamlığının garantisidir ve metinler belli bir kalıptan faydalanmakta, belli sıralama ve yapıları takip etmektedir. Sözlü kültürde anlatıcı, deneyimin ve bu deneyime bağlı bilginin devamlılığını nesiller boyu sağlamaktadır. Anlatıcı-dinleyici ilişkisinde belli düzen ve ritüeller, söz ve davranış kalıpları tekrarlanmaktadır. Sözüün görme duyusuna üstün gelmesine koşut olarak kulağın göze üstünlüğü mevzu bahistir. Sözlü iletişim ve sözlü kültür, okuma-yazma yaygınlaşmadan, yazılı kültür egemen olmadan önceki dönemlerin iletişim biçimi ve kültürüdür.

Sözsüz İletişim

Sözsüz iletişim, iletişimin en temel biçimlerinden biri olarak sözcükler olmadan iletişim kurmayı ifade etmektedir. Antropologlara göre insanlar sözlü iletişime geçmeden önce bedenlerini kullanarak iletişim kurmuşlardır. İlkel insandan kalma bu sözsüz işaret ve ipuçları halen kullanılmaktadır [14]. Günümüzdeki sözsüz iletişimi sadece beden dili olarak anlayıp aşırı anlam yükleyenleri eleştiren Erdoğan [4], sözsüz iletişim türlerini yer ve mesafe tutma, dokunma, jestler, göz ve bakış, zaman ve statü kullanımı, ses dili, maddeler ve eşyalar, fiziksel görünüş olmak üzere sekiz başlıkta saymaktadır. Ona göre bütün bu türler sözsüz iletişim için önemli işlev görmektedir.

Sözsüz iletişimde kişinin söyledikleriyle, sözlü ifadelerle beden dili ve sözsüz unsurların arasında sıkı bir bağ vardır ve bu bağ aracılığıyla sözel ifadenin anlamı ve etkisi güçlendirilir veya zayıflatılır. Bir iletişimde sözlü ve sözsüz ifadelerin etkisine yönelik araştırmalarda sözsüz unsurların çok daha fazla etkili olduğu ortaya konulmuştur. Mehrabian tarafından yapılan araştırmada iletişimde %55 beden dili, %38 sesin biçimi ve tonu, %7 ise sözcüklerin etkili olduğu görülürken Birduthistell'in araştırmasında %65 beden dili, %35 de sözlü iletişim etkilidir [14]. İki araştırmada da görüldüğü üzere sözsüz unsurların bir iletişimdeki payı sözcüklerden, sözel ifadelerden daha fazladır.

Bunun yanında sözsüz iletişim unsurları kişinin iletişim kurduğu andaki ruhsal ve duygusal durumu hakkında bilgi vermekte, içsel dünyasını, duygu ve düşüncelerini dışa yansıtmaktadır. Bu noktada sözsüz iletişime "lisanihâl" demek mümkündür [5].

İsanihâlden kişi-içi iletişimi anlamak mümkündür. Sağlıklı bir kişi-içi iletişim bütün iletişim biçimlerini olumlu etkilemektedir. Huzursuz bir ruh hali, gergin bir iletişimin yaşanmasına neden olmaktadır. Bir yandan anlamların karşıya doğru bir şekilde ulaşmasını ya da ulaştırılmasını engellerken diğer yandan iletişim sürecinin kötü ve kısa bir biçimde sonuçlanmasına yol açmaktadır. İyi, güzel ve doğru şeyler anlatıyor olsa dahi, hâl dili iyi olmayan bir ileticinin mesajı tam tersi anlaşılabilir.

Yazılı İletişim

İletinin yazılı ve görsel sembollerle aktarılması demek olan yazılı iletişimin başlangıcı bundan yaklaşık beş bin yıl önce Sümerler tarafından yazının icat edilmesiyle. Daha önceleri duvarlara ve taşlara çizilen resimler, tarihsel süreçte, harfler ve alfabenin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Zamanla farklı toplumlar kendi alfabelerini ve yazılarını geliştirmiştir. Buna karşın yazının, okuma-yazmanın yaygınlaşması çok geç olmuştur.

Geçmişte söz çağı vardır ve söz yerini yazıya, görsel işaret ve sembolere bırakmaktadır.

Matbaanın icadı ve okuma-yazmanın yaygınlaşması sonucunda eskinin sözlü iletişiminin yerini yazılı iletişim almıştır. İletişim biçiminin değişimi, kültürü de etkilemiş ve yazılı kültüre geçiş olmuştur. *Geçmişte söz çağı vardır ve söz yerini yazıya, görsel işaret ve sembolere bırakmıştır.* Sözlü kültürde nesilden nesle aktarımı gerçekleştiren anlatıcıların yerini yazılı metinler almıştır. Yazı nedeniyle insanın bellekle, hatırlama ve unutmayla ilişkisi de değişmiştir. Artık kulak değil göz önemlidir. Dolayısıyla duymak ve anlatmak değil okumak ön plandadır.

Okumanın başat bir eylem olması, insanın dünyayla, bilgiyle kurduğu ilişkiyi etkilemiştir. Deneyimle öğrenilen bilgiden daha fazla okunarak öğrenilen bilgi söz konusudur. Deneyimin yerini okumak almaktadır. Böylece insanın dünyayla ve varlıkla kurduğu ilişki azalmakta, insanın dünyayla ve varlıkla mesafesi oluşmakta ve bu mesafe gittikçe artmaktadır. Oluşan mesafe ise yabancılaşmaya neden olmaktadır. Bu yabancılaşma kendini toplumsal hayatta da göstermektedir.

Araçların kendi kullanma biçimini dayatması gibi yazı ve okuma da kendi biçimini şart koşturmaktadır. Okumak için kenara ve kendi kabuğuna çekilmek, yalnızlaşmak, bireyselleşmek gereklidir. Bu noktada, bireyselleşme ile yazının ve yazılı iletişimin tarihsel seyrinin çakışması dikkate değerdir.

Bireyselleşen insanın çevresiyle ve toplumuyla bağı sorunlu hale gelmektedir. Ben merkezli bir düşünce ve yaşayış bireysel biriktirmeye imkân tanırken toplumsal ilerlemeye katkı sağlamamakta, hatta aşırı bireysellik toplumsal hayatı zehirlemektedir. Toplumla bağı zayıflayan bireyler bürokrasinin ve kurumsal yapıların çarkında kaybolmakta, sayısal bir veriye dönüşmektedir.

Yazılı iletişimde sözün kayda geçmesi, ortadan kalkmasının engellenmesi gerçekleşmektedir. Bir kere kaydedilen hiçbir şey, kaydedildiği şey ortadan kalkmadıkça tam anlamıyla unutulmamaktadır. Bu durum, gerekli ile gereksizin, önemli ile önemsizin ayırımına imkan tanımamaktadır. Buna dayalı olarak da gereksiz veya önemsizlerin unutulmasına, hatırlanması gerekenlerin de sözlü kültüre ve kalıcı belleğe dâhil edilerek sürekli hatırlanmasına mani olmaktadır.

Böylece belleğin en önemli işlevlerinden biri yerine getirilememektedir. Artık kültür insanların zihninde canlı olarak yer almamakta, yazılı metinlerde saklanmakta, insanın gündelik hayat pratiklerinden uzaklaşarak zamanla çıkmaktadır.

Yazı, belge niteliğiyle belleğin yerine geçmekte, kültürün deposu haline gelmektedir. *Yazı belleğin yerine geçince insanın belleğinin, zihninin çalışmasına, diri kalmasına gerek kalmamaktadır. Bellek, dolayısıyla insan güç kaybederken yazma eyleminin şekilselliğinden dolayı düşünce de bir kalıba girmektedir.*

Sözlü ve insan insana iletişimin taşıdığı duygusal atmosfer, empati ve sorumluluk duygusu yerini aracılanmış iletişime, aracın soğukluğuna ve otoriterliğine bırakmaktadır. Bütün bunlara ek olarak insanın da yalnızlaşması ve bireyselleşmesi insan ilişkilerini geri dönüşsüz bir noktaya taşımıştır.

Görsel iletişim

Görsel iletişimin tarihi sözlü iletişimin başlangıcından çok sonraya denk gelmektedir.

İnsanın en önemli duyu organlarından biri gözdür. Görme sayesinde insan çevresini daha iyi ve kolay tanıyabilmekte, çevresine ve dünyaya nüfuz edebilmektedir. Buna karşın görsel iletişimin tarihi sözlü iletişimin başlangıcından çok sonraya denk gelmektedir. İnsanlık, yaklaşık 30 bin yıldır, Fransa'daki Chauvet Mağarası'nın duvarlarındaki resimlerden bu yana, görsel dille iletişim kurmaktadır. Ancak geldiğimiz noktada görsel dil ve iletişim diğer iletişim türlerini geride bırakarak çağa adını verir duruma gelmiştir. Dünyaya bugün, özellikle teknolojinin gelişimiyle görsel kültür ve bu kültürün taşıyıcısı olarak görsel iletişim hâkimdir.

Sözlü kültürden uzaklaşmayı ifade eden yazılı kültür, bir yanıyla, okumaya dayalı olduğu için görselliği desteklemektedir. Bu nedenle, yazılı iletişim döneminden itibaren görsellik önem kazanmaya, güçlenmeye başlamıştır. Görsel iletişim, önce fotoğrafın, sonra da hareketli fotoğraf olarak sinemanın icadıyla büyük atılım yapmış, televizyon ve sonrasında da bilgisayar ve internet ile egemenliği eline geçirmiştir.

Geçtiğimiz yüzyılla birlikte, görsel imgelerle ve görselliğe dayalı kitle iletişim araçlarıyla dolu bir çağa girilmiştir. İnsanlar, görsel imgelerle kuşatılmış bir kültür ve dünya içinde yaşamaktadır. Afiş, film, gazete, dergi, televizyon, video araçlarından herhangi birinin iletişime takılmayan bir hayat imkânsız durumdadır. Bu görsel imge ve mesaj bombardımanı altındaki insan, ağır bir yükü omuzlamıştır. Ancak bu görüntü uygarlığı sadece yük değil imkânlar da sunmaktadır. İnsanlar, dünyanın her yerinden her an haber alma, ulaşma, ilişki kurabilme ve devam ettirebilme olanaklarına sahiptir.

Görsel iletişim, önce fotoğrafın sonra da sinemanın icadıyla büyük atılım yapmış, televizyon, bilgisayar ve internet ile egemenliği eline almıştır.

Görsel kültürün egemen olmasında insanlığın teknolojik olarak geldiği seviyenin, görselliğin teşvik edilmesinin yanında, görme duyusunun öneminin artması da etkilidir. Günümüzde göze hitap eden şeyler hem daha fazla dikkat çekici hem de daha inandırıcı bulunmaktadır. “İnsanlar, çevrelerindeki olguları, olayları ve nesneleri algımlarken %34 dokunma, %9 işitme, %87 görme duyularından yararlanmaktadır” [14]. Gelişen teknolojiyle birlikte artık ekran cebe girmekte, insanı yirmi dört saat yalnız bırakmamaktadır.

Günümüzde insanlar çoğunlukla ileti paylaşımı için telefon, bilgisayar, internet gibi araçları kullanmaktadır. Eskinin telgrafı, mektubu şekil değiştirerek teknolojiye ayak uydurmuş ve büyük oranda cebe girmiştir. Böyle bir iletişim, hız ve muhatabına ulaşma açılarından büyük avantaj sağlamaktadır. Buna karşın yüz yüze iletişimin gereklilikleri olan sevgi, saygı, diğerkâmlık, anlayış, duygudaşlık ve sorumluluk gibi değerlerin paylaşımı azaltmaktadır.

Televizyon, bilgisayar ve internet görselliği öne çıkarmaktadır. İnsanlarda diğer duyularından daha çok görme duyusu önem kazanmaktadır. Duydukları ya da dokundukları şeylere değil gördüklerine daha fazla inanmaları gerektiğini düşünmektedirler. İnsanlar, sürekli görsel mesaj alınca okuma, düşünme, keşfetme, öğrenme becerilerini kaybetmektedir. Ekran karşısındaki insan edilgen bir konumdadır. Etkileşim ortadan kalkmakta, sorumluluk yok olmaktadır. Gerçekliği ekrana bağlı olarak algılayan, gördüğüne inanan insanlar özgürlüklerini kaybetmekte ve kitle haline gelmektedir. *Duyduğuna ya da okuduğuna değil gördüğüne inanınca insanlar, eskinin anlatıcısı veya okuyucusu değil göstericisi değerli olmaktadır.* Dolayısıyla görsel imgelerle dolu kitle iletişim araçları ve bu araçlara içerik üretenler iletişim düzeninin ve kültürün merkezine yerleşmektedir.

Araç, kendi kullanım ve doğasına uygun şekilde düşünme biçimini insanlığa benimsetmektedir. *Hızın egemen olduğu çağda, hızla akan imgeler insanları ekrana bağlamakta, onların kanaatlerini desteklemekte, eğlendirmekte, onları oyalamaktadır. Kapitalist sistemin en önemli ikna ve oyalama aracı olarak kitle iletişim araçları seyirciyi ekrana bağlamakta, bu sayede istediği ölçüde kar edebilmektedir.* Çünkü bu teknolojinin ve araçların temel gelir kaynağı reklamdır. Daha çok reklam daha çok gelir demektir. Bunun için de daha fazla insanı ekrana odaklayabilmelidir. Bunun yolu ise insanın duygu ve zaaflarıyla oynanmasıdır. Dolayısıyla kitle iletişim araçlarının içeriğini eğlence, röntgencilik, teşhircilik, cinsellik, çatışma ve şiddet doldurmaktadır. Böylece toplumlar, sistemi sorgulamadan, sistemin dışına herhangi bir şekilde çıkmadan, hatta çıkmayı düşünmeden hayatlarına devam etmektedir.

Bireyselleşen, yalnızlaşan, belleği zayıflayan insanlar, görsel kültür çağında hızın da etkisiyle bilgiyle sahici ilişkisini de kaybetmiştir.

Tamamen belleğin canlı, diri ve insanın gündelik hayat pratiklerinin içinde olduğu sözlü kültürden yazılı kültüre geçilirken bellek zayıflamış, insanlar bireyselleşmiş, ancak bilginin sabit kaynağı olarak yazılı metinler oluşmuştur. *Bireyselleşen, yalnızlaşan, belleği zayıflayan insanlar, görsel kültür çağında hızın da etkisiyle bilgiyle sahici ilişkisini de kaybetmiştir.* Bellek tamamen ortadan kalkmış, yalnız kalan insan, ekranın sunduğu renkli dünyaya teslim olmuş ve tamamen yönetilebilir bir hâle gelmiştir.

Özet

•İLETİŞİM TÜRLERİ

•İnsanın en önde gelen özelliklerinden biri iletişim kurmasıdır. İnsan, hayatının neredeyse her anında iletişim kurmaktadır. İletişim, hayatta bu kadar yer kaplayınca, hayattaki çeşitlilikten pay almakta ve birçok türe ayrılmaktadır. İletişim, türlerine ayrılırken temel olarak iki tasnif başlığı kullanılmaktadır.

•BAĞLAMINA GÖRE İLETİŞİM TÜRLERİ

• İlk tasnif iletişimin bağlamına göredir. Bu tasnif biçiminde kişi-içi, kişiler arası, örgütsel ve kitle iletişimi olmak üzere dört türden söz edilebilmektedir.

•Aslında iletişimin ilk aşaması olan kişi-içi iletişimde kişinin kendine, içe dönük bakışı, anlama ve açıklama çabası vardır. Kişi, bir başkasıyla iletişimi kurar gibi kendisine sorular sorup cevaplar vermektedir. İletişimin başlangıcı olan kişi-içi iletişimin varlığı ve düzenliliği kişinin iç huzurunu ve sağlıklı ruhsal yapısını gösterirken toplumsal hayata da olumlu etki etmektedir. Kişiler arası iletişim, iletişimin en sık görülen biçimidir. Genellikle yüz yüze olmakla birlikte telefon veya mektup gibi aracı ile de bu iletişim gerçekleşmektedir. Örgütsel iletişim ise gelişen dünya ile ortaya çıkan yapıların içsel iletişim düzenini ifade etmekte, yatay ve dikey olmak üzere iki türe ayrılmaktadır. Dikey iletişim kurumsal hiyerarşiyi ifade etmektedir. Kitle iletişim araçlarıyla ortaya çıkan kitle iletişiminde ise az sayıda ve profesyonel kişinin hazırladığı iletilerin büyük kalabalıklara, toplumlara ve ülkelere iletilmesi söz konusudur. Günümüzde, özellikle televizyon, bilgisayar internet cep telefonu teknolojisiyle kitle iletişiminin girmediği alan kalmamıştır. Görsel iletişim, günlük yaşamda hegemonyasını kurmuştur.

•ARACA GÖRE İLETİŞİM TÜRLERİ

• İletişimi sınıflandırmada kullanılan ikinci ölçüt aracın biçimidir. Bunlar da sözlü, sözsüz, yazılı ve görsel olmak üzere dört türe ayrılmaktadır.

•Bunlardan sözsüz iletişim her çağda görülmekte ve genellikle sözlü iletişimle birlikte anılmaktadır. Buna ek olarak sözlü, yazılı ve görsel iletişim türleri aynı zamanda tarihsel akışı ifade etmektedir. Kabaca matbaa öncesi sözlü iletişimin ve bununla ilintili olarak sözlü kültürün egemen olduğu dönemdir. Bu dönemde kulak gözden daha önemli, bellek güçlü ve canlı, anlatıcı ve sözel ifade kabiliyetlidir. Matbaayla birlikte yazılı iletişim ve kültür gelişmiş, belleğin işlevini yazı alırken okuma-yazma yaygınlaştırmıştır. Okuma ve yazma ediminin bir sonucu olarak bireyselleşme yaşanmıştır. İçinde yaşadığımız dönemi de kapsayan görsel iletişim ve kültür çağında ise görsel imgeler uygarlığı kurulurken bu imgelerden kaçınmak mümkün değildir. Afişten gazete ve sinemaya, televizyondan internete insan her an imge bombardımanıya karşı karşıyadır. Bu dönemde bireyselleşme ve yalnızlık zirve yapmış, bellek tamamen ortadan kalkmış, kişiler kitle iletişim araçlarıyla baş başa kalmıştır. İnsanlar artık imge selinin önünde yapraklar gibi oradan oraya savrulmaktadır. Belleği ve toplumsal bağı ortadan kalkan insanlar, ekranın hızına teslim olmuş halde internette gezinmekte, televizyon kanallarını dolaşmaktadır. bu duruma düşen insanları da kitle iletişim araçlarındaki mesaj üreticileri istedikleri gibi yönlendirebilmekte, yönetebilmektedirler.

DEĞERLENDİRME SORULARI

1. Aşağıdakilerden hangisi bağlamına göre iletişim türlerinden biri değildir?
 - a) Kitle iletişimi
 - b) Kişiler arası iletişim
 - c) Sözsüz iletişim
 - d) Kişi-içi iletişim
 - e) Örgütsel iletişim
2. Aşağıdakilerden hangisi görsel iletişim için söylenemez?
 - a) Yazılı iletişimden sonra gelmiştir.
 - b) Göz, kulaktan önemlidir.
 - c) Kitle iletişim araçlarıyla desteklenmektedir.
 - d) Anlatıcı, bu iletişim türünün baş aktörüdür.
 - e) 20. yüzyılda egemen olmuştur.
3. Aşağıdakilerden hangisi yazılı iletişimin özelliklerinden biridir?
 - a) İlk insandan beri en yaygın iletişim türüdür.
 - b) Matbaanın kullanımıyla yaygınlaşmıştır.
 - c) Bellek, sözlü anlatımlarla aktarılır.
 - d) Anlatımlarda yinelemeler önemli işlev görmektedir.
 - e) Toplumsallaşmayı destekler.
4. Aşağıdakilerden hangisi araca göre iletişim türü değildir?
 - a) Görsel iletişim
 - b) Kitle iletişimi
 - c) Sözsüz iletişim
 - d) Yazılı iletişim
 - e) Sözlü iletişim
5. Aşağıdakilerden hangisi sözsüz iletişimin bir unsuru değildir?
 - a) Mimikler
 - b) El kol hareketleri
 - c) İletişimsel mesafe
 - d) Zaman kullanımı
 - e) İçsel iletişim
6. Aşağıdakilerden hangisi görsel iletişimin bir çeşidi değildir?
 - a) Film
 - b) Afiş
 - c) Fotoğraf
 - d) Billboard
 - e) Mektup

7. Aşağıdakilerden hangisi bir insanın düşünmesine, iç gözlem yapmasına yönelik iletişim türüdür?
- a) Kişi-içi iletişim
 - b) Sözsüz iletişim
 - c) Yazılı iletişim
 - d) Kişiler arası iletişim
 - e) Sözlü iletişim
8. Aşağıdakilerden hangisi örgütsel iletişimin özelliklerinden biridir?
- a) Gelişen iş bölümüne dayalı olarak ortaya çıkmıştır.
 - b) Sözlü kültürün bir unsurudur.
 - c) İletişim süreci genellikle gayriresmîdir.
 - d) İlişkilerin temelinde akrabalık bağları vardır.
 - e) Samimiyet ve yakınlık esastır.
9. Aşağıdakilerden hangisi matbaanın icadı ile yaygınlaşan iletişim türüdür?
- a) Kitle iletişim
 - b) Yazılı iletişim
 - c) Sözlü iletişim
 - d) Sözsüz iletişim
 - e) Görsel iletişim
10. Aşağıdakilerden hangisi sözlü iletişimin özelliklerinden biri değildir?
- a) Bellek, canlı ve deneyim odaklıdır.
 - b) Yinelemeleri ve kalıpları sıkça kullanır.
 - c) İlk iletişim türüdür.
 - d) Bireyselleşme doğal sonucudur.
 - e) Yüz yüze iletişim temellidir.

Cevap Anahtarı

1.c, 2.d, 3.b, 4.b, 5.e, 6.e, 7.a, 8.a, 9.b, 10.c

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- [1] Aziz, A. (2012). *İletişime giriş* (Genişletilmiş 4. Baskı). İstanbul: Hiperlink Yayıncılık.
- [6] Açıköz, , H. M. (2003). *İletişim felsefesine giriş* (2.Baskı). İstanbul: Birey Yayıncılık.
- [2] Dökmen, Ü. (1995). *Sanatta ve günlük yaşamda iletişim çatışmaları ve empati* (2.Baskı). İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- [3] İletişim çatışması, 25 Temmuz 2018 tarihinde <https://mainzerbeobachter.com> erişildi.
- [4] Erdoğan, İ. (2002). *İletişimi anlamak*. Ankara: Erk Yayınları.
- [5] Gerçik, İ. Z. (2015). *İletişim psikolojisi* (3.Baskı). İstanbul: Küre Yayınları.
- [6] Açıköz, , H. M. (2003). *İletişim felsefesine giriş* (2.Baskı). İstanbul: Birey Yayıncılık.
- [7] Doğan, D. M. (1993). *İletişim veya dehşet çağı*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- [8] Ecevit, M. F. (2009). *Kitle iletişimi, iletişim ve toplum*. Ed. U. Demiray (Ed.), Genel iletişim (3. Baskı) içinde (s. 91-118). Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- [9] Usluata, A. (1999). *İletişim*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- [10] Mengüşoğlu, T. (2015). *İnsan felsefesi*. Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- [11] Göze, A. (1993). *Siyasal düşünceler ve yönetimler* (Genişletilmiş 6.Baskı). İstanbul: Beta Basım Yayım.
- [12] Cündioğlu, D. (2016). Bir siyasal eskatoloji: Hüve'l- baki. *Birikim Dergisi*, 326-327, 64-68.
- [13] Geçikli, F. (2008). *Halkla ilişkiler ve iletişim*. İstanbul: Beta Basım Yayım.
- [14] Yaman, E. (2007). *Konuşma sanatı* (Genişletilmiş ve Güncellenmiş 4.Baskı). Ankara: Savaş Yayınevi.